

tidsskrift.dk

Den jyske landmålingsmatrikel

Historie/Jyske Samlinger, Bind 4. række, 3 (1917)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/ho/ho_4rk_0003-PDF/ho_4rk_0003_75561.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=75561>

pdf genereret den : 28/5-2008

Den jydske landmålingsmatrikel.

Af Holger Hjelholt.

Matriklen af 1664, der var baseret på opgivelser om den af ejendommene svarede landgilde, følte man hurtig trang til at få erstattet med en bedre. Idet der nemlig af en gård godt kunde svares en langt højere landgilde end af andre, der måske ingenlunde var af ringere godhed, og skatterne så kom til at stå i forhold til landgilden, måtte disse blive dobbelt tyngende for de højt-skyldede gårde. Talrige klagemål herover indkom da også, og regeringen besluttede derfor at skride til en almindelig opmåling af alle landbrugsjorder Danmark over som grundlag for indrettelsen af en ny matrikel. I 1681 og 1682 gennemførtes denne opmåling for Sjællands og Fyns vedkommende, og i 1683 tog man fat i Jylland.¹⁾ I et brev fra amtmanden over Dueholm, Ørum og Vestervig amter (8/3 1683)²⁾ hedder det, at landmålingen der i landet vente-

¹⁾ Jeg henviser her engang for alle til G. Knudsens artikel: »De danske matrikler og deres benyttelse ved historiske undersøgelser« (»Fortid og nutid« 2. bd. 1.—2. hæfte s. 1 ff.)

²⁾ I pakken »Breve landmålingen og matrikulen angående« 1680—97 i rigsarkivet. Hvor intet andet nævnes, findes det i det følgende citerede stof i rigsarkivet.

des med største længsel af de fleste proprietarier; han tvivlede dog noget om, at disse forventninger helt vilde blive opfyldte.

Ved kongelig resolution af 20. Marts 1683¹⁾ bestemtes det, at landmålingen i Jylland skulde søges bragt til ende i den tilstundende sommer. Jylland inddeltes ligesom Sjælland til 7 kommissioner, og ved hver skulde være 3 kommissarier, 1 ingeniør, 26 konduktører og lige så mange skrivere samt 1 protokollist foruden taxeringsmændene — disse toges blandt bønderne — og de, som gik til hånde med kæderne ved opmålingen, hvilke også toges af almuen. Jorden skulde henføres til 4 sorter, men spørgsmålet om, hvor mange tønder udsæd af hver slags der skulde regnes til 1 td. hartkorn udsattes til beregningen og kommissariernes nærmere relation. De forskellige befalinger og instruktioner om denne landmåling udfærdigedes den 24. Marts,²⁾ og samme dato udkom forøvrigt også en forordning om landmålingsskat af Jylland og underliggende øer: Da landmålingen krævede stor bekostning og skete til undersåtternes gavn, fandtes det rimeligt, at disse bidrog til udgifterne ved en afgift engang for alle; der påbødes 2 mark pr. td. hk. af alt jordegods i Jylland, såvel grevskaber, friherreskaber og sædegårde som bøndergods, møller og skove. — Af den instruktion, der udstedtes for ingeniøren, landmålerne (konduktørerne) og skriverne erfarer man, hvordan landmålingen nærmere i enkeltheder skulde gå for sig. Opmålingen gjaldt al landbrugsjord, således bl. a. også de privilegerede sædegårde,

¹⁾ Rentekammerets deliberationsprotokol nr. 4 (3/1 1683 — 19/2 1684), fol. 32.

²⁾ Rentekammerets expeditionsprotokol nr. 5 (11/11 1682 — 1/9 1685), pag. 39 ff. og pag. 69 ff. Ordren til greverne og friherrerne er dog dateret 20. Marts.

købstadjorder¹⁾ og præstegårds- og degnejorder. Ved målingen benyttedes den gamle sjællandske alen, hvoraf der går 1000 på 1007 ny, og 14000 □ alen regnedes til 1 td. udsæd. Såvel markjorden som tofterne opmålt, derimod ikke frugt- eller kálhaver eller gadejord, som sommetider indgærdedes til kál og hørfrø. Man målte hver ager i marken for sig; større jorder, som lå til sædegårde, købstæder eller bøndergårde og tilhørte en enkelt mand, målt dog ud i et, om det var af samme godhed. Hver landmåler fik adjungeret en taxeringsbonde, idet der i hvert herred udnævntes 26 taxeringsbønder; de enkelte bymænd skulde desuden give oplysninger om jorderne og disses ejermænd. Ved taxeringen af jorden henførtes den til 4 klasser: God, middelmådig, skarp eller ond, og nærmere bestemmelser gaves om, hvilke slags jord der skulde høre til de forskellige sorter. Jorden skulde efter dens beskaffenhed opføres for byg-, rug-, blandkorn-, boghvede- eller havrejord, og ved hver mark eller fald jord skulde gives oplysninger om, hvor lang tid jorden hvilede, med hvilke slags sæd den besåedes o. l. — Engene og andre steder, hvor der kunde avles hø, skulde taxeres for visse læs hø; intet, der kunde anslås for $\frac{1}{32}$ af et sædvanligt bondelæs hø, måtte forbigås; til denne taxering udnævntes særlig 8 af de erfarneste bønder i vedkommende herred. Sammen med kommissarierne og skovførstere og skovbetjente skulde disse også taxere skovene for visse svins olden. Ligeledes skulde overdrev, kø- og hestehaver m. m., der brugtes til græsning, besigtiges og anslås til visse hoveders græsning. Græsningen skulde derefter fordeles på gårdene i

¹⁾ Taxten på købstadsgrundene var bleven fastsat ved særlige kommissarier året forud (se forordning anl. købstæderne af 28/1 1682). En fortegnelse over de jorder, disse kommissarier mente, hørte under landmålingen, sendtes landmålingskommissarierne, se disses instruktion punkt 3.

forhold til disses størrelse. — Det pålagdes at opføre, hvor der fandtes fiskeri, skov til gærdsel og bygning, lyngslæt og tørvemoser, og hvor der kunde ventes tilvækst af eng og ager enten ved opskylning eller ved, at sandflugt var standset, samt at optegne, hvor nogen havde forstrande, »på det intet, som giver nogen nytte, må vorde forbigangen«. I instruktionen for kommissarierne pålagdes det desuden disse at bemærke, hvor der var så megen vandkraft, at der kunde anlægges kobber- og papirmøller eller andre sådanne værker og manufakturer. — Hvor gårde kunde ventes forringede på grund af sandflugt, skulde der gøres rede herfor, at de kunde komme til billig lighed med de gårde, som ikke forandrede. Om mølleværker skulde gives udførlige oplysninger, medens møllernes jorder jo henhørte under selve landmålingen. Da mange bøndergårde og byers ejendom siden 1660 var lagt ind under adelige sæde- og ladegårde, burde det ved granskningen af disse opnoteres, når og af hvem sligt var sket.

Ingeniøren havde at udøve virksomt tilsyn med landmålerne, og nærmere regler gaves for det arbejde, skrivelserne skulde udføre. Hver landmåler fik en skriver adjungeret, og denne skulde indføre, hvad landmåleren havde forrettet i marken, altså opskrive målene for agrene og ved disse, hvem de tilhørte, deres taxation m. m. Men dernæst skulde skriveren yderligere af dette materiale sammendrage hver bondes eller andens ejendom og herlighed, så at der til hver gård blev henført alle de enkelte agre, den ejede i de forskellige marker, agrenes taxation, gårdens andel i høbjærgning, svins olden, hoveders græsning og mulig anden herlighed, der måtte tilhøre gården. Når så man var færdig med en by eller enestegård, skulde de, der havde haft med dette arbejde at gøre, konferere indbyrdes, og bymændene eller ensidderne skulde kaldes

sammen og forhøres, om alt var opført rigtigt. Såvidt mulig skulde sammendragningen ske, således at den kunde være færdig samtidig med landmålingen.¹⁾ Instruktionen indeholdt endelig forskellige bestemmelser om kommissionsmedlemmernes opførsel, deres adfærd overfor landmanden o. l.; det blev bl. a. forbudt ved kommissionen at modtage besøg af hustruer og børn, i lige måde forbudt at medtage bøsser, pistoler eller hunde, »såsom de ere dennem der intet nyttige, hvor vores tjeneste med al flid bør forrettes, og alt andet sættes til side.«

Ved befalinger bl. a. til amtmændene, biskopperne og købstæderne påbødes at fremskaffe oplysninger til brug for kommissionerne og at være dem til hjælp; således skulde præsterne give specifikationer over jorderne i deres sogne og tienderegistre for de tre sidste års tiender.

I befalingen til kommissarierne var det bestemt, at arbejdet skulde tage sin begyndelse den 11. April og være færdig den 11. August, men slet så præcis gik det dog ikke, hverken med begyndelsen eller med afslutningen. De kommissioner, der blev først færdige måtte hjælpe de andre, og først omkring nytår var den hele landmålingsforretning bragt til ende. At der ved denne i et og alt skulde blive fulgt de regler, der indeholdtes i den ovenstående instruktion, var ikke at vente. Ganske vist befaledes f. ex. ved kommissionen for Koldinghus og

¹⁾ Medens agrenes mål indførtes i opmålingsbøger, skete sammen dragningen i ekstraktopmålingsprotokoller. Disse to rækker indbandtes senere sammen — 1 og, hvor sognene var små, stundom 2 eller flere sogne i hver protokol; de benævnes markbøger og opbevares i matrikelsarkivet. Om de markkladder, hvori konduktørerne optegnede, hvad de forrettede i marken, hedder det i 1694, at de er nu ulæselige og til ingen efterretning, se den af N. Hegelund 1702 forfattede registratur over landmålingsprotokollerne i matrikelsarkivet.

Stjernholm amter, at skriveren engang hver uge skulde forelæse konduktøren og hver anden dag taxeringsmanden instruktionen, »såvidt enhver deraf vedkommer, at de dennem desbedre kan vide den at erindre«, men dette har sikkert ikke frugtet tilstrækkeligt.¹⁾ Om almuen havde givet sandfærdige oplysninger om jorderne og deres godhed — til brug for skatteudskrivning! —, vilde det have været noget af et under. Kommissarierne ved den Vendsysselske kommission klagede over, at der var stor ulighed ved kommissionen »både med taxermændene på jorden og engene så og bøndernes angivende med jordens hviling, at de ej følger den yderste sandhed, ihvorvel vi dennem hårdeligen dertil holder;« 2 taxermænd sendte de også i fængsel til Ålborg, at de andre kunde komme på bedre tanker, og de bemærkede i et brev til rentemesteren, at på de steder, hvor de forud vidste, hvad der kunde avles, og taxeringsmændene ikke vilde følge sandheden, lod de opføre den del, som billigt var.²⁾ Kommissionen over Havreballegård, Kalø og Dronningborg amter anmodede den 9/9 1683 rentemesteren om at måtte udsætte landmålingen på Anholt til foråret, da sejladsen til og fra var vanskelig og farefuld, og de betjente og taxermænd, der skulde sendes derover, desuden måtte »have øl og mad med dennem til fornøden ophold, så længe de der forbliver, foruden øl til landmændene der på stedet, at de desto villigere skal findes, såsom de beskrives at være et meget hårdt folk.« Taxermændene, som skulde derover, beklagede sig desuden meget, da de

¹⁾ Se den ved denne kommission førte protokol fol. 49 i pakken »Den jydsk landmålingskommissions protokoller« 1683. Disse protokoller er førte af protokollisterne. De mangler for to kommissioners vedkommende, nemlig den Skanderborgske og den for Skivehus, Thyland og Mors.

²⁾ Se denne kommissions protokol fol. 13 og 18.

herved måtte forsømme deres eget arbejde, og »tilmed berettes, at der på landet findes fast aldeles ingen herlighed at være, som instruxen omformelder at kan iagttages uden blot af (?) 16 mænd haver nogen ringe avling, så de få bæster og krætter, de ernæres mesten om vinteren af marehalm. Mens det bedste, der skal være, er den fangst, de haver med sæl, foruden alt dette siges, at Hans Majestæt fast liden eller ganske ingen indkomst af landet at have.« Landmålingen på Anholt blev dog alligevel foretaget på dette tidspunkt og ikke udsat til foråret.¹⁾ I et brev fra den ene af kommissarierne ved den samme kommission (19/11 1683)²⁾ klages over den meget ufor- skammede behandling, kommissionen var bleven genstand for fra almuens side i Mols herred: De karle, som skulde gå med kæderne, indfandt sig enten slet ikke, eller også løb de bort enten om middagen eller aftenen. Husly var næppe at bekomme, ejheller et bud at gå med et brev eller en vogn, med mindre det faldt bønderne selv be- lejligt. Da han endelig begærede af herredsfogden, at denne skulde skaffe ham en af dem ind til Århus, at han der kunde blive straffet, svarede herredsfogden, at »han ikke kunde bekomme en eneste mand udi det hele herred, der den anden vilde udi så måder antaste.« En anden af kommissarierne, som vilde have et bud afsendt, blev af denne grund meget slet begejnet af en bonde: »Han æskede hannem udi gården med en mægtig skov- stage.« — Da den Koldinghusiske kommission var bleven færdig med arbejdet og anmodede herredsfogden i Bjerre- herred om vogne, der kunde føre den fra Horsens til Vejle, lovede denne vel dette, men vognene udeblev. Kommissionen udsendte så en rytter, som imidlertid

¹⁾ Se kommissionens protokol fol. 33 ff. og fol. 40.

²⁾ I. c. fol. 48.

bragte den besked tilbage, at herredsfogden havde svaret, »han agtede intet om vores ordre, han vilde ej så tit ligge og strippe både hist og her, med andre flere unyttige ord«. Kommissionen sendte da en korporal med en rytter, men disse tog herredsfogden og hans sønner meget ilde imod »først med uforskammede ord om vores medgivne ordre, siden haver hans sønner med andre karle overfaldet og slaget både korporalen og rytteren og fornemmelig korporalen, som er kommen tilbage med blå øjne og skrammet i ansigtet og ellers ilde medhandlet.« Nogle vogne fik kommissionen dog, men kommissarierne bad alligevel rentemesteren, at herredsfogden og hans sønner måtte blive straffede, thi skulde sligt gå upåtalet hen, endte de deres kommission med føje respekt.¹⁾ — Heller ikke gik det efter bestemmelse med de oplysninger, der skulde blive kommissionerne til del gennem præsternes specifikationer og tienderegistre. Gang på gang klagede kommissarierne over, at disse ikke indkom eller først kom, når de allerede var færdige med vedkommende sognes forretning, og også over proprietarierne, som var uvillige til at yde specifikationer på deres hovedgårde og bøndergods, førte de klage. Og endelig er der forefaldet ikke få misligheder ved den i sig selv skematiske opmåling. Fra kommissionen over Skivehus amt, Thyland og Mors afskediges således ¹¹/₆ 1683 en af landmålerne, da det imod forhåbning var kommen kommissarierne for øren, at han havde begået en forseelse ved opmålingen på Brå mark, Balling sogn, hvilken han ganske vist tilskrev bøndernes bedrag og list; eftermålingen havde vist nogen urigtighed ved hans måling, og han havde derfor efter ansøgning fået sin afsked. Han udtaler selv senere i en skrivelse til rentemesteren, at han af nogle bønder

¹⁾ Se denne kommissions protokol, fol. 59 f.

listig var bleven ført bag lyset i det høje korn.¹⁾ Da den Koldinghusiske kommission mod slutningen af sin forretning fik hjælp af 4 konduktører fra den Skanderborgske, var disses opmåling sådan, at kommissionen måtte lade foretage en eftermåling ved sine egne betjente, så hjælpen var ikke stort bevendt.²⁾ Vi vil også få at se, at da der senere væsentlig af andre grunde udnævntes en revisionskommission over den jydsk landmåling (i 1686), befandtes adskillige steder, således navnlig ved den Skanderborgske kommission, ved eftermåling store urigtigheder. Af kommissionsbetjentene blev vel nok de værste afskedigede under arbejdet, men selv de, der blev tilbage, har næppe været altfor duelige eller samvittighedsfulde. Ved den Riberhusiske kommissions afslutning sendte kommissarierne efter rentemesterens anmodning en fortegnelse over de flinkeste af dens betjente, men om tre skrev de, at de havde været inklinerede til drik og derfor ikke fået fuldført deres arbejde, »hvorfor vi haver ingen årsag at rekommendere dennem til noget godt.«³⁾ Om ikke få andre har sikkert det samme kunnet siges.⁴⁾

Som før nævnt blev landmålingen i Jylland færdig omkring nytår, og i begyndelsen af 1684 indkom rentekammeret med en forestilling til kongen, i hvilken udtaltes, at landmålingen nu overalt i Danmark var forrettet.⁵⁾

¹⁾ Udateret skrivelse, ved hvilken hans afsked ligger, i pakken »Breve landmålingen og matrikulen angående« 1680—97.

²⁾ Se denne kommissions protokol, fol. 41 ff.

³⁾ Se denne kommissions protokol, fol. 105.

⁴⁾ Jfr. det skudsmål, C. Thestrup i sin Danmarks og Norges krigsarmatur, 1756, s. 418 ff. giver landmålerne.

⁵⁾ Se orig. kgl. resol. ²⁶/₁ 1684. Når det i samme forestilling hedder, at alle forretningerne da var indleverede på rentekammeret, er dette ikke helt rigtigt. I et brev ⁹/₁ 1684 (se den ovfr. nævnte pk. »Breve landmål. og matrikulen ang.«) fra H. Th. Gerner hedder det, at han efter en lang og besværlig rejse fra Viborg

og hvori der stilledes forslag om, hvad der behøvedes til dette samme værk at »fuldføre, beregne og til hartkorn at anslå«, om det behagede kongen, at det skulde være færdig i det indeværende år. Kongen bevilgede den anslåede bekostning — der antoges 120 personer til arbejdet¹⁾ — og bestemte, at de tilforordnede i kammerkollegiet sammen med kommissarier, som forhen var beskikkede dertil, indbyrdes skulde konferere om, hvordan billighed bedst kunde blive fulgt ved udregningen til hartkorn. Disse indkom herefter også med nærmere forslag herom, og den af dem foreslåede taxt billigedes $\frac{7}{8}$ 1684.²⁾ Efter denne foretoges nogle prøveansættelser, men resultatet heraf var ikke tilfredsstillende.

I en forestilling af 23. August, på hvilken der ikke ses at være falden nogen kgl. resolution, hedder det, at prøveansættelserne havde vist stor ulighed ikke blot mellem Jylland og de andre provinser, men endog mellem de forskellige kommissioner indenfor samme provins.³⁾ Med hensyn til Jylland udtaltes, at da der her fandtes en meget forskelligartet brug af jorden — en del steder, særlig på Østkanten, havde vangeskifte ligesom i de andre provinser, medens andre steder jorden f. eks. brugtes 4, 5 eller 6 år og derefter hvilede 3, 4, 5, 6 eller flere år

var ankommen til Nyborg med protokollerne, men nu ikke kunde få dem over det tilfrosne bælt. De lå i kramkister, som en 4 eller 6 karle kunde ikke løfte. — Vinteren 1684 var meget hård.

¹⁾ Det kan her nævnes, at ingeniør I. Dinesen, den ledende ved arbejdet, den $\frac{26}{4}$ 1684 (se den ovfr. nævnte pk.) foreslog, at der til den jydsk kommission skulde lejes endnu en sal for at undfly konfusion, så at de, der adderede og anslog, kunde være på den ene sal, og de, som udregnede kvadratalen, på den anden.

²⁾ Orig. kgl. resol. $\frac{7}{8}$ 1684.

³⁾ Forestillingen findes i pakken »Dokumenter, regninger og breve vedk. landmålingen i Danmark« 1681—94.

—, så havde instruktionen for de jydsk kommissioner taget hensyn til dette forhold, idet den havde påbudt, at jorden skulde opføres med dens rette brug og hvile. Men dette havde ved de fleste kommissioner ikke fundet sted; jorden var af taxerbønderne bleven sat efter den måde, den første instruktion (den sjællandske) havde bestemt — o: både jordens godhed og dens brug og hvile taxeredes —, og som kommissionsbetjentene derfor var vant til. For at få dette rettet blev det foreslået, at der skulde afholdes ekstraordinære tingdage i Jylland, på hvilke skulde gives oplysninger om jordens rette brug og hvile. Det bemærkedes også, at jord af samme godhed ved forskellige kommissioner var anslået ulige. I den skarpeste sandegn, ved den Riberhusiske, Sallingske og Haldske kommission samt i Molsherred, var jord opført som middelmådig, som i gode egne var anset som skarp. Dette burde også rettes. — I overensstemmelse med denne forestilling udgik der den 30. August en kongelig befaling til de jydsk amtmænd om afholdelsen af tingdage for at indhente oplysninger om den rette brug og hvile af byernes og enestestedernes jorder.¹⁾

Heller ikke det materiale, som herved fremskaffedes, blev man dog tilfreds med. I en forestilling fra det følgende års forår (16/8 1685)²⁾ hævdes det, at man ikke kunde være vis på, at de nye oplysninger var rigtigere end de gamle; mange steder var jordens brug og hvile endog angivet ringere end tilforn (!); på uligheden ved

¹⁾ Rentekammerets expeditionsprotokol nr. 5, pag. 369 ff.; der udgik ligeledes befalinger herom til greverne og friherrerne og biskopperne; disse ordrer er dateret 1/8 1684, se samme prot., p. 361 og 362 ff.

²⁾ Se orig. kgl. resol. 16/8 1685. Befalingen om konferencen er af 18/8 1685 (rentekammerets expeditionsprotokol nr. 5, pag. 428 ff.), men ses kun at være stilet til 6 kommissarier.

selve jordens taxering kunde der jo heller ikke herved bødes. Det foresloges derfor, at fra hver af de 7 kommissioner skulde en af kommissarierne rejse til København (den 1. Juli), hvor de burde konferere indbyrdes om deres forretninger og om disse sammenlignet med de andre provinsers for derefter at meddele deres tanker herom, at der kunde opnås konformitet. Denne konference fandt sted, og i den forestilling, de deputerede ved landmålingens revision (af disse var en fra kancelliet, en fra generalkommissariatet for land- og søetaten og tre fra rentekammeret) den 8/8 1685 indgav¹⁾, berettes resultatet, et resultat, der var lidet smigrende for arbejdet i 1683. Ved at gennemgå protokollerne havde de sammenkaldte kommissarier fundet, at agerjordens sæd, brug og hvile var urigtig angivet de fleste steder (!), og de fortrøstede sig ikke til at skaffe bedre underretning end den hidtidige. Det fremhævedes, at brug og hvile af jorden i Jylland var meget foranderlig, og at ulighed nødvendig måtte opstå, da det i de skarpe egne var vanskeligere at dølge noget af brugen af jorden end i de frugtbareste, hvor jorden ikke blev fuldt udnyttet. Ved taxeringen af jorden havde noget fået utidig forlindring, andet ubillig forhøjelse, og grundedes hartkornsberegningen herpå, vilde den skarpe og onde jord blive sat til en for høj taxt, »derudover det slette gods, formedelst bonden ej er vornede i landet, vilde blive aldeles øde«. Der anbefalede derfor et af de fleste kommissarier stillet forslag, ved hvilket disse lovede kongen ringe eller ingen afgang i matrikulen; det synspunkt, at det samlede hartkorn i den ny matrikel ikke skulde blive lavere end i den gamle af 1664, gjorde sig under matrikelsarbejdet stærkt gældende,

¹⁾ Se orig. kgl. resol. 8/8 1685. I forestillingen nævnes kun 5 kommissarier som tilstedeværende i København; den citeres senere (i forestillingen til orig. kgl. resol. 22/8 1686) som værende af 4/8.

men det var, som vi vil se, lettere at love end at holde sligt. Det stillede forslag gik ud på udnævnelse af nye kommissioner over Jylland. Til disses brug skulde forfattes sognevis specifikationer på udsæden ved hver gård, idet alsædjord ekstraheredes for sig, hvilende gødningsjord for sig og udjord for sig. Specifikationerne sammen med ekstrakter af matriklen (den gamle) og forretningerne over skove, enge og fædrifter burde så tilstilles kommissionerne, som havde nærmere at søge oplysning på stedet om markernes frugtbarhed m. m. og derefter henregne jorden til følgende 6 sorter: Allerbedst, god, middelmådig, skarp, ond og allerværst. De mange sorter var valgte, »at medium kunde træffes, hvor det behøvedes, og ejendommen ej sættes for højt eller lavt.« Alsædjord skulde kun kunne henhøre under de 3 første, hvilende gødningsjord under dem alle, udjord kun under de 3 sidste sorter. Beregningsmåden for hver slags jord til hartkorn fandtes det bedst ikke at fastslå, før der var foretaget prøver.

Sådanne prøver foresloges foretagne af de fem i København tilstedeværende kommissarier. Disse skulde sammen begynde i et belejligt herred i Vendsyssel, så snart dettes udsæd var ekstraheret, og hver skulde medtage en konduktør efter eget valg. De skulde her foretage den specielle beskrivelse og taxering af så mange sogne, de agtede fornødent, »efter flittig konference med een metode«, og lignende prøver skulde de anstille i et eller flere sogne af ulige jord og ejendom ved de andre distrikter og hermed være færdige inden Oktober. Til foråret kunde så de 7 gamle kommissioner indskrænkes til 5; ved hver kommission skulde være 2 kommissarier, og arbejdet burde være bragt til ende høsten 1686. Særlig opmærksomhed skulde henvendes på det af sandflugt ødelagte gods, og det skulde undersøges, om der var udsigt til, at det vilde mindskes eller tage overhånd. — Der fore-

sloges nærmere regler for, hvordan kommissarierne skulde få underretning om jordernes frugtbarhed, brug og hvile m. m. og om, hvilke gårde der ansås for letskyldede, gode for sin skyld eller højtskyldede. Hverken proprietarier eller andre måtte holde sig til kommissionen, uden de var kaldede, og kommissionen skulde afholde sig fra alle gæstebud og ikke spise andre steder end, hvor den tærede for sine penge; ved denne bestemmelse vilde man åbenbart forebygge, at kommissionen i dens arbejde blev udsat for uheldig påvirkning. Konduktøren skulde medtage kæde for det tilfældes skyld, at opmåling behøvedes. Til slut hed det, at kommissarierne skulde forrette alt det retteste, dem muligt var, »efter den forstand, Gud haver givet dem, og den underretning og forfaring, de om stedernes lejlighed efter al muligste flid haver kunnet bekommet.« Denne forestilling blev bifaldet af kongen (⁸/₈ 1685), og de 5 udnævnte kommissarier er herefter gået i gang med prøvearbejdet; om de er blevne færdige til Oktober, ses ikke, men det er vel lidet rimeligt, når man tænker på, hvordan de andre ved matrikelsarbejdet fastsatte terminer blev overholdte. På den forestilling fra de deputerede, i hvilken vi hører nærmere om resultatet af prøverne, er der falden kongelig resolution ²²/₈ 1686.¹⁾ Det hedder her, at ved hver af de oprindelige 7 kommissioner blev udvalgt 3 sogne, således i alt 21 sogne. På grundlag af de på stedet indhentede oplysninger og foretagne undersøgelser henførtes hver bys eller gårds agerjord til en eller flere af de 6 foreslåede sorter, og disse fordeltes på følgende vis til 1 td. hartkorn:

1) Allerbedste jord	2 td.	til 1 td.
2) God —	4 -	- -

¹⁾ Selve forestillingen er udateret. Orig. kgl. resol. ²²/₈ 1686 i rentekammerarkivet.

3) Middel	jord	6 td.	til 1 td.
4) Skarp	—	9 .	- —
5) Ond	—	12 .	- —
6) Allerværste	—	16 .	- —

I det meget ufrugtbare Vrads herred beregnedes yderligere nogle steder 20 td. land til 1 td. hartkorn.¹⁾ Den udygtige jord ansloges som før nævnt ikke. Eng og græsning ansloges paa følgende måde til 1 td. hk.:

Engbjærgning		Græsning	
Merskhø	10 læs	God	24 høveder
God eng	16 .		
Gest, kær- eller skovhø	24 .	Middel	32 —
Moseflæg, stær el. lyngstukken hø	32 .	Ond	40 —

Ved skovenes taxation regnede man overalt 24 svins olden til 1 td. hk.

Det samlede hartkorn af de 21 sogne udfaldt $\frac{1}{11}$ højere end den gamle matrikel, men efter kommissariernes beretning var de også sat så højt, de kunde tåle, og der fandtes ikke blandt dem noget af det ved sandflugt ødelagte gods, som navnlig Thy, Vendsyssel og Hanherred havde så meget af, og som vilde forårsage stor afgang i matriklen.

Fiskeriet i søerne var ikke befunden så indbringende, at indkomsten heraf kunde sættes for noget vist, bortset fra ålekister og åluser, som var bleven ansat. Til taxering af bundgarnsstaderne eller sildefiskeriet foresloges nedsat en særlig kommission, for hvilke proprietarierne og lejerne af staderne skulde fremvise henholdsvis deres

¹⁾ I modelbogen for Vrads herred opføres af værst 16 td. og af allerværst 20 td. til 1 td. hk.

adkomster og deres lejekontrakter; det skulde derpå ansættes til noget vist i penge. Det foresloges også, at broerne skulde ansås til en særlig afgift, ligesom kirke-tiender og deslige, »efterdi broerne importerer der den ejende eller fæstende anseelige summer enten i korn eller penge«; til vedligeholdelsen af broer svarede jo afgifter af omkringboende. Medens kommissarierne mente, at den hvilende agerjord kunde sættes for græsning, så fandt de deputerede, at det var nok med, at denne jord jo var tagen i betragtning ved taxeringen af agerjord, og de anså det også for rimeligt, at hvor der var mangel på eng, skulde dette anses til lettelse ved taxeringen, om der ikke i steden fandtes anden fordelagtig herlighed. De udregnede sogne burde publiceres, at der kunde blive lejlighed til at indkomme med klager over taxten, så at troværdige klagemål kunde tjene til oplysning for de kommissioner, som med det indeværende års efterhøst skulde bringe landmålingen i Jylland til ende. I overensstemmelse med den tidligere forestilling foreslås fem kommissioner, 2 kommissarier ved hver, hvoraf den ene skulde være blandt dem, der havde været med ved de nu foretagne prøver; ved hver kommission skulde ud-nævnes fire konduktører eller skrivere, hvoraf den ene stadig skulde følge kommissarierne med måleinstrumen-terne.¹⁾ Den 12. April burde konduktørerne møde i Vi-borg, hvor kommissarierne alt nogle dage i forvejen skulde have indfundet sig for at overlægge om den me-tode, de vilde bruge; når de havde været en måned i marken, skulde de igen forsamles i Viborg og revidere deres forretninger indbyrdes, »at de må være fast på en

¹⁾ Til brug for kommissionerne skulde der tilstilles dem enhvers udsæd, ekstrakt af den gamle matrikel, de originale engforretninger og markbøgerne (jfr. den tidligere forestilling).

metode og mening.« — I den kongelige befaling af 3. April til de ti kommissarier hedder det, at de den 8. skal møde i Viborg; i det væsentlige gentages, hvad forestillingen udtalte, således befales bl. a., at græsningen på agerjorden ikke skal medregnes, og i befalingen til den Århusiske kommission bemærkes, at på nogle steder i Vrads herred må der regnes 20 td. udsæd til 1 td. hartkorn. Kommissionerne skulde indbyrdes assistere hverandre, om nogen blev færdig før andre.¹⁾

De fastsatte terminer for arbejdet kunde dog heller ikke denne gang overholdes; der begyndtes vel nogenlunde præcis,²⁾ men man nåede ikke til ende i 1686 og ej heller i det følgende år. Det viste sig, der var ikke så lidt at rette ved selve landmålingen af 1683, og at dette samt den omtaxering og hartkornsberegning, der skete på grundlag af de foretagne prøver, tog tid. I et brev fra kommissarierne ved den Vendsysselske kommission (3/10 1686)³⁾ hedder det, at arbejdet faldt dem »mere møjsomt end som troligt kan være, ja ti gange mere end som der den rette landmåling skete, thi alt arbejdet hænger på os alene, og [vi] må holde heste at ride i skove og kær, hvor man ikke kan køre, og således må udholde den hele dag i marken, og om aftenen må man resolve og føre alting i sin rigtighed til skriverens renskrivelse, såfremt kommissionen skal have sin tilbørlig fremgang.« Da det ud på efteråret bestemtes, at landmålingskommissionerne skulde ophøre med arbejdet for at fortsætte det

¹⁾ Jydske tegnelser 1682—87, fol. 370 ff.

²⁾ Betjentene ankom til Viborg den 18. April i stedet for den 12., se f. ex. brev 19/4 1686 fra Otto Friis og Hans Lange i pakken: »Breve landmålingen og matrikulen angaaende«. 1680—97 i rentekammerarkivet. I denne pk. findes de i det følgende omtalte breve, hvor intet andet er nævnt.

³⁾ Fejlagtig dateret 3/9.

følgende forår, takkede kommissarierne ved den Århusiske kommission (4/11 1686) rentemesteren for hans omsorg »for os fattige folk, at vi nu imod vinteren og ondt vejr- ligt må forloves til vort hus og have en rolig vinter for en trælsom og urolig sommer.«

De Vendsysselske kommissarier klagede gentagne gange over det besværlige arbejde, der faldt ved deres kommission, idet de fleste sogne der bestod af mange enestesteder, ja i mange sogne fandtes 60 til 90 steder med byer og enestegårde, »og ved sådan et sted falder der snart lige så megen granskning som ved et helt sogn, som består udi en by« (se skrivelse 3/11 1686, jvf. skrivelse 18/12 1686). I den sidste skrivelse anfører de endog, at der i et sogn kan være over hundrede enestesteder med byer, og de fremhæver, at de er rejste fra Ålborg til Elkjær, for at de og betjentene kan være i ro; de arbejder fra morgen til aften og ud på natten ved lys; deres er skylden åbenbart ikke, når de ikke når at blive færdige til den berammede tid. — Navnlig ved den forrige Skanderborgske kommission, som nu var bleven delt mellem den Koldingske og den Århusiske synes der at være begået ikke få urigtigheder ved opmålingen 1683. De Koldingske kommissarier omtaler (6/10 1686), at de finder adskillige misligheder ved målingen; de har måttet foretage ommålinger, »hvad de endnu dagligen må gøre, hvor der er tvivlsmaal, som gør os nogen sinkelse«. De foreslår senere (8-9/12 1686), at der vel et andet år vilde behøves tvende kæder, »for det er på en del steder svar urigtig.« Som eksempel kan nævnes, at ved en ommåling i Almind sogn, Lysgård herred, fandtes der 102,007 □ alen mod den forrige målings 60,422 □ alen, en ikke ganske ringe forskel.¹⁾

¹⁾ Modelbogen for Silkeborg amt: Vrads, Hids og Lysgård herreder fol. 213. Opmålingen foretoges 2/10 1686.

Fra den Haldske kommission klages der det følgende år (¹¹/₆ 1687, jfr. skrivelse ⁵/₇ 1687) over, at agerjorden i Nørreherred i Salling i 1683 ikke var bleven rettelig udvist og opført.

Fra de Koldingske kommissarier haves der fra slutningen af året 1686 en længere beretning om, hvordan de er gået frem ved deres arbejde, og en del af dennes indhold skal anføres¹⁾; de andre kommissioner må vel være gået frem på noget lignende vis. Det hedder i denne relation, at samtlige kommissarier igen den 30. Maj havde forsamlet sig i Viborg, og at det her var bleven afhandlet, »at ved hartkornets af- og påsættelse skulde følges den måde, det en td. hartkorn, som da kontribuerede en rigsort hvert kvartal, skulde indrettes således, at deraf herefter kunde svares to mark danske hvert kvartal.« — Det kan her nævnes, at kommissarierne, medens de var samlede i Viborg, gjorde rentemesteren opmærksom på, at der formentlig vilde blive nogen afgang i den ny matrikel, »såfremt årsag til meget jordegods ødelivelse og de derpå følgende skadeligste konsekvenser i tide skal forekommes.« (²/₆ 1686). — I relationen anføres videre, at jordens brug og hvile var antegnet efter bondens beretning; alligevel kunde man ikke allevegne være forvisset om, at det forholdt sig helt som opført, »eftersom de fleste af bønderne derudi såvel som alt andet søger det allermeste, de formå, at dølge sandhed.« Al flid var bleven anvendt på at udforske jordens og engenes godhed og givtighed samt fædriften og skovens frugtbarhed ikke alene ved de udnævnte bedste mænd i hvert sogn, hvilke blev tagen i ed, men også ved andre, som kunde have kendskab til stederne. Mulden var ved hver by og enestegård opført, som den var befunden;

¹⁾ Beretningen er dateret ⁷/₁₂ 1686 og ligger ved den før nævnte skrivelse ⁸⁻⁹/₁₂ 1686.

når taksten stundom var lovlig høj i forhold hertil, skyldtes det, at jorden var bedre, end man skulde tro efter mulden, og at sådanne steder desuden i almindelighed var forsynede med eng og græsning. Såvidt muligt var engene, græsningen og skovene taget i øjesyn; hvor de 8 mænds forretning var befunden billig, var det forbleven derved; ellers var det ændret. De byer og enestegårde, som var øde og havde været det siden 1660, og hvoraf de fleste lå i lyng, var »noget lideligere anset ved beregningen end andre, om de derved kunde vorde bebygget, som ellers ikke var at formode.« Hvor der fandtes mangel på hø, græsning eller ildebrændsel, var dette ved beregningen anset til lettelse i taksten; havde dette ikke bevirket den afgang, der billig behøvedes, var der godtgjort for hver td. hk., et sådant sted var opført for i den ny matrikel, for hømangel 1 skp., for mangel på græsning 1 fdk. og på ildebrændsel 1 fdk., »hvorved de ringe nok kan være hjulpen imod de andre, som haver den herlighed.« Skovene var anslået »så højt de mest kan fede, når fuld olden er;« kun $\frac{1}{3}$ var beregnet til hartkorn, da skoven sjælden bar olden uden hvert 5. eller 6. år eller med endnu længere mellemrum. I de egne, hvor kun var ringe skov, og hvor derfor havdes større fordel af olden, når den faldt, var den sat højere, end hvor der var rigelig skov, og oldenen — navnlig i gode oldenår — måtte forundes bort for en føje ting. Af fiskeri var kun ålefangst ved møller og andre steder beregnet til hartkorn, »såvidt vi eragtede, det kunde tåle,« medens bundgarnstader efter den kgl. befaling var forbigået; de var dog antegnede, om de senere skulde beregnes til hartkorn. — Hartkornsberegningen var jo sket efter den forrige år ved prøverne indgivne taxt. På de skarpe steder, hvor megen hedejord var opmålt, var adskillig jord

bleven ansat til allerværst med 20 td. udsæd til 1 td. hk. Jord, som var bleven opbrudt af heden og efter udsæb udi en mands tid ikke mere brugtes, havde man måttet anse for udygtig og undlade at beregne, »såfremt bonden skulde besidde pladsen, hvor det fandtes.« Ejheller beregnedes den jord, som var opført med 50 års hvile. Herom havde kommissarierne forøvrigt tidligere skrevet (¹⁷/₈ 1686), idet beboerne i Vrads sogn havde klaget over den ved prøven ansatte taxt. I denne skrivelse hed det: »Befindes de steder af den skarpe hedejod, hvor de haver 20 å 22 års hvile, hvilket vi i sandhed således haver befunden, og derforuden til samme steder en stor mængde jord af udjord i heden, som bruges engang uden gøde og siden ikke udi 40 å 50 år og en del aldrig, hvilke udjorde altsammen er målt lige med gødejorden; da dersom vi anser alle slige jorder for allerværst, nemlig 20 td. udsæd til en td. hartkorn, var det de vedkommende endda ikke muligt at svare af det hartkorn, deraf kan falde.« I margen til denne skrivelse er resolveret, at det som med sandhed befindes kun at sås engang hver 50 år, kan anses for udygtig jord og udelukkes. — Relationen spurgte endvidere om, hvordan teglovne skulde beregnes, da den kgl. befaling ikke havde haft noget herom. Med hensyn til mislighederne ved den Skanderborgske kommission havde eftermåling vist, at ved nogle steder var ¹/₂, ved andre ¹/₃, ved andre ¹/₅ af jorden bleven udeladt. For at spare tid var som regel kun 1 eller 2 gårde bleven eftermålt i en by, og herefter var de andre lignet. Hvor der befandtes stor urigtighed, var den sidste måling brugt ved beregningen; hvor forseelsen ikke var synderlig, var der alligevel taget hensyn dertil. — Møllernes pløjejord og eng var opført lige med anden avling; møllerne selv var bleven særlig be-

skrevne. Broerne var besigtigede af herredsfogderne og uvildige mænd, og de havde også selv taget dem i øjesyn. Indkomsten af dem var opført.

Som ovenfor nævnt havde kommissarierne straks ved arbejdets begyndelse gjort opmærksom på, at der formentlig vilde blive nogen afgang i den ny matrikel, og i et par skrivelser fra 1687 henholdsvis fra den Koldingske (¹¹/₆ 1687) og den Århusiske kommission (¹/₇ 1687) finder vi en sådan afgang nærmere omtalt. Ved den første skrivelse fremsendes til rentekammeret ekstrakter over den ny og den gamle matrikel for Jerlev, Holmans og Elbo herreder; for disse 3 herreder var den ny matrikel omkring 1200 td. hk. mindre end den gamle. Kommissarierne forsvarede dette med, at disse herreder på de fleste og frugtbareste steder havde liden udsæd, ringe høbjærgning og græsning, desuden var en del af godset forarmet, en del ganske øde, og herrederne var i freds som i fejdes tider mere besværlighed undergivne end landets andre egne. I den anden skrivelse omtales den store afgang, der faldt på Sønderherred og Østerlisbjærg herred; den rejste sig ikke så meget at bøndergodset som af de mægtige og vidtløftige skove, som her var ophugne. »Thi der findes skove på 200 td. hartkorn, som hverken har gren eller stub, de andre, som i forrige matrikel har stået for 100 à 160, bliver nu 8 til 6. Derforuden er disse herreder så belagt med forskyldede møller, at der på en mil vejs ligger 16 møller, som alle over de 2 parter er forskyldede«. Om afgangen for Mols herreds vedkommende udtales, at denne ingen undskyldning behøvede, da godset her var det ringeste og mest forskyldede, som fandtes i hele Jylland.

Hen på høsten begyndte kommissionerne at blive færdige med deres forretninger, og rentekammeret be-

falede derfor (^{20/9} 1687)¹⁾, at når de var kommen til ende, skulde de, ligesom det var sket ved kommissionens begyndelse, forsamles i Viborg og her indbyrdes konferere deres forretninger og søge at nå den tilsigtede lighed over den hele provins. Herefter skulde ekstrakter på hver boligs taxt såvel efter ny som gammel matrikel forfattes og publiceres for proprietarierne og almuen. Klager over taxten skulde da enten straks fremsættes mundtlig eller skriftlig inden 14 dages forløb, dog under straf for letsindige eller uden rigtig årsag fremførte klagemål. Når klagerne var samlede, skulde kommissionerne granske disse og hjælpe de klagende, såvidt billigt var, endog med eftermåling af ejendommene.

Kommissarierne forsamledes ifølge denne ordre i Viborg omkring midten af Oktober, og de meddelte rentemesteren (^{23/10} 1687), at landmålingsforretningerne nok for størstedelen var forfattede efter een metode; en smule jordegods var vel nok for højt og en anden del for lavt ansat, men herpå skulde man have opmærksomheden henvendt nu ved den kommende publikation og modtagelsen af klagerne. »For almuens mageligheds skyld og værkets desto hastigere befordring« var det besluttet, at publikationen af den ny matrikel skulde ske på et bejligt sted i hvert herred. — Med arbejdet på at afhjælpe de indkomne klager og at efterregne og revidere forretningerne hengik resten af året og begyndelsen af det følgende. I et brev fra den Århusiske kommission (^{17/1} 1688) hedder det, at en efterregning og revision af kommissionen nu overalt var sket; der var vel ikke funden mange misregninger, men »dog var det hel nødvendig,

¹⁾ Kammerkollegii expeditiionsprotokol nr. 2 (Okt. 1684 — Decbr. 1691), fol. 95 f., jvfr. den forudgående kgl. resol. af ^{17/9} 1687 i rentekammerets orig. kgl. resolutioner.

at det blev foretaget«. Ved denne kommission havde man haft til hensigt at sætte betjentene på landet både for roligheds skyld og for, at kosten ikke skulde falde dem for dyr, og man havde betinget en varm stue til dem på en enestegård i Hovlbjærgherred; kvarteret var dem dog ikke efter ønske, og de måtte anbringes i Århus, mens arbejdet stod på. — Samtidig med at de Koldingske kommissarier (²⁵/₃ 1688) oversendte deres færdige forretninger til rentekammeret, skrev de, at de håbede, disse var indrettede sådan, at de blev approberede af kongen og upåankede af landmanden, om denne vilde dømme retsindig og uden passion for sin egen interesse. Muligt var det jo dog, at en del skulde ville klage over dem, f. eks. selvejere og andre, der hidtil havde skattet af en ringe del hartkorn, men nu havde fået forhøjelse; det skulde dog befindes, at klagerne var ugrundede, og at jord og ejendom svarede til taxten. De betydeligste klager var komne fra de byer og steder, hvor der var grebsjorder; de fleste var afhjulpne, med mindre de var uden årsag, og de klagende ikke vilde lade deres jord ommåle.¹⁾

Den ²⁸/₄ 1688 indgav de deputerede ved landmålingens revision en forestilling til kongen om den nu færdige jyske landmåling.²⁾ De bemærkede her, at ved den Riberhusiske kommission var forstrand bleven beregnet, »som vi ej haver vidst at kunne beregnes«, og at uden frem for de andre provinser var ansat til en vis årlig taxt i penge eller for hartkorn »en og anden måde, man sine indkomster med sær omkostning benificerer, og som ej nogen tid haver været anset i sødskende-

¹⁾ Fra den Koldingske kommission haves der en protokol, dat. ²⁴/₃ 1688, over de forandringer, de indkomne klager havde nødvendiggjort for Sikeborg amts vedkommende. (Nr. 1772 i matrikelsarkivet.)

²⁾ Se kgl. orig. resol. ⁹/₃ 1688.

skifte, som teglovner, stampemøller, små fiskerier i å og søer (som ej ere bundgarnsstader eller laxefiskeri eller deslige ålegårde).« Laxegårdene i Randers fjord, som fra gammel tid fandtes ansat for hartkorn ved sødskendskifte, havde kommissarierne ment kun kunde tåle en afgift i penge og opført dem herfor. Møllerne var anslåede til hartkorn såvel for malingens som avlingens vedkommende. Intet var forbigået, hvoraf kongen kunde beregnes nogen indkomst, når undtages sildestaderne i Limfjorden (jfr. ovfr. den kgl. resol. af ²²/₃ 1686). Disse kunde ikke ret godt ansættes til hartkorn, da godheden forandrede, men 'da de ellers var en af de bedste og nyttigste indkomster, »landet fra sig giver inden og uden lands«, foreslås det, at der af hvert stade årlig skal svares 1 mark dansk, »det ene stade at bøde på det andet.«

Den nye matrikel udviste for Jylland en langt større afgang i forhold til den gamle end for Sjælland, Lolland og Falster; i den forestillingen vedhæftede ekstrakt opgøres hartkornet af den ny matrikel til omkring 154500 td. mod den gamle matrikels omkr. 202859 td., således en afgang på ca. 48359 td. (forestillingen har ca. 48352). Dette var for sædegårde og bøndergods, men hertil kom så for den ny matrikels vedkommende omkr. 3968 td. hk. for præstegårdene og omkr. 2192 td. for købstad-jorder.¹⁾ Den store afgang for Jyllands vedkommende undskyldtes med, at Sjælland havde den betydelige fordel at kunne afsætte sine varer i København til langt højere priser end de andre provinser; i Jylland eksisterede desuden ikke vornedrettighed, så det var her meget besværligt at få gårde besat, som var kommen i forfald; endelig var Jylland mere udsat for fjendtlige indfald end

¹⁾ Ved konge- og kirketiendernes ansættelse skete der ingen forandring ved landmålingsmatriklen.

de andre provinser, der alle var omflydte. — Matriklen foresloges udsendt til amtstuerne, og skatterne opkrævede efter den fra 1. Juli; de sædegårde, der efter den gamle matrikel havde over 200 td. hk. bøndergods, men nu ved den nye var gået ned under dette tal, foresloges der, ligesom det var sket for Sjælland og Lolland-Falster, givet en frist på 3 år til at komplettere det manglende, førend de fulde skatter opkrævedes af dem. — Matriklen approberedes ved kongelig resolution af 8. Maj 1688, idet denne dog bestemte, at den grundet på den store afgang mod Sjælland og Lolland-Falster skulde forhøjes med $\frac{1}{16}$; fra og med Juli kvartal skulde skatterne opkræves efter den. Hartkornet for Skakkenborg gods blev dog først fastsat ved kgl. resolution 4. August 1688;¹⁾ en særlig kommission var bleven nedsat til at taxere dette, da der var indgiven klage over, at landmålingskommissionens taxt var altfor høj, når hensyn toges til den store bekostning med vedligeholdelsen af diger og dæmninger m. m. Revisionskommissionen ansatte godset for omkr. 1998 td. hk. mod landmålingskommissionens omkr. 2609 td., men den kgl. resolution bestemte også her en yderligere forhøjelse af $\frac{1}{16}$.²⁾ I den af etatsråd Rosencreutz 1690 forfattede ekstrakt af matriklen er hartkornet for hele Jylland angivet til ca. 164220 td. for ager og eng, hvilket nogenledes svarer til det ovennævnte forhøjet med $\frac{1}{16}$ (skovskyld angives desuden hos Rosencreutz til 2566 td.)³⁾ — I den kgl. resolution af 8. Maj bestemtes endvidere, at hvad der var ansat til hartkorn eller pengeafgift fremfor de andre provinser som strandvrag, teglovne, stampe-

¹⁾ Orig. kgl. resol. 4/8 1688.

²⁾ Om taxationen se revisionskommissionens forretning, dateret 6. Juli 1688, i pakken «Ehlers. I.» (heri nr. 1) i matrikelsarkivet.

³⁾ Se Christensen: Agrarhistoriske studier II, 1. s. I ff.

møller, østerfang og små fiskerier i åer og søer måtte lades uberegnet for »at animere andre til desliges fortsætning til landsens bedste.« For laxefiskeriernes vedkommende bifaldtes kommissariernes ansættelse, og af sildestaderne skulde der svares 1 mark dansk årlig fra 1. Oktober, inden hvilken tid specificationer over dem måtte være indgivne. Sædegårdene fik som foreslået 3 års frist fra 1. Juli til kompletteringen. Kopier af den således approberede ny landmålingsmatrikel oversendtes i slutningen af Juni til amtstuerne i Jylland, at den der kunde blive bekendtgjort, og skatterne indkrævede efter den.¹⁾ I ordren til amtskriverne hedder det, at præstegårdenes hartkorn som tilforn skal være fri for skat; dette gælder ligeledes degneboligerne og deres jorder, for så vidt de ikke har været ansat i den gamle matrikel. De ejendomme, der tilhører købstæderne, og som ikke hidtil har svaret under amtstuerne, skal også fremtidig henhøre under købstæderne. Amtskrivernes opmærksomhed skal være henvendt på, om der er sket misregning ved matriklen. — Først i Januar blev selve de renskrevne landmålingsmatrikler oversendte til amtstuerne.²⁾

Den i det foregående givne fremstilling af landmålingen og vurderingen i Jylland har vist, at overfor nutidens krav til nøjagtighed må den komme til kort; skønnet har i udstrakt grad været det rådende. Alligevel må ar-

¹⁾ Missive ²⁹/₆ 1688 til amtskriverne under Århus og Ribe stifters renteskriverkontor (se dettes kopibog litr. G, fol. 102 ff.) og missive ³⁰/₆ 1688 til amtskriverne under Ålborg og Viborg stifters kontor (dettes kopibog litr. D, fol. 236 f.).

²⁾ Missive ¹²/₁ 1689 og ¹⁵/₁ 1689 henholdsvis til amtskriverne under Århus og Ribe og under Ålborg og Viborg stifters kontorer (se det førstes kopibog litr. G, fol. 240 og det andet kontors kopibog litr. E, fol. 42). De gamle matrikler befalede indsendt til rentekammeret.

bejdet betragtes som for sin tid såre betydeligt; bestræbel-
sen for, at lighed og retfærdighed skulde råde ved taxa-
tionen, var fremherskende, og det var ikke absolut med
urette, når det om matriklen hed: »Gud signe Christian,
som lod vort land så måle, at agermand sin skat at give
kunde tåle. Tak! Danner-konge. Tak! for denne Nyårs-
gave, at fattig bonde-tarv i lighed kom og lave . . .«¹⁾
Og for de af nutidens historikere, der tager arbejdet op
på uddybelsen af vort kendskab til den danske landbo-
stands historie, er landmålingsmatriklen af 1688 en rig-
holdig kilde, hvoraf stadig vil blive øst.

¹⁾ Se »Danske matricul. regning«, forfattet af I. Dinesen, i det kgl.
bibliotek (Thott nr. 695 fol.).